

## ЕКОЛОГО-МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ УПРАВЛІННЯ СОЦІО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ НА МІКРОРІВНІ

*Ю.Т. Алібекова, аспірантка,  
Сумський державний університет, м. Суми*

*У статті аналізується питання визначення, формування та урахування еколого-мотиваційних чинників. Особлива увага приділяється дослідженню категорійно-понятійному апарату соціо-економічних систем мікрорівня та створенню мотиваційного кадрового потенціалу в контексті реалізації цілей еколого-орієнтованого управління.*

**Ключові слова:** еколого-мотиваційні чинники, еколого-орієнтоване управління, соціо-економічні системи мікрорівня, мотивований кадровий потенціал, комплексна мотивація.

*В статье анализируется вопрос определения, формирования и учета эколого-мотивационных факторов. Особое внимание уделяется исследованию категориально-понятийному аппарату социо-экономических систем микроуровня и созданию мотивационного кадрового потенциала в контексте реализации целей эколого-ориентированного управления.*

**Ключевые слова:** эколого-мотивационные факторы, эколого-ориентированное управление, социо-экономические системы микроуровня, мотивационный кадровый потенциал, комплексная мотивация.

### ВСТУП

На сучасному етапі розвитку соціо-економічних систем у контексті реалізації вимог досягнення цілей сталого розвитку особливої уваги наділяється питанням еколого-орієнтованого управління як на макрорівні, так і на мікрорівні та екологізації суспільного виробництва, основою якого є екологічна мотивація. Проте чинникам, що є еколого-мотиваційними в системі управління, приділяється увага недостатньою мірою, що і викликає необхідність та важливість їх визначення та дослідження.

Грунтовні дослідження в галузі мотивації еколого-економічної діяльності знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних вчених, як: О. Ф. Балацький [1], Б. М. Данилишин, С. М. Ілляшенко, О. А. Лук'янихіна, В. О. Лук'янихін, Л. Г. Мельник, О. В. Стахів [7], М. М. Петрушенко, О. В. Прокопенко.

Визначення та урахування еколого-мотиваційних чинників під час дослідження соціо-економічних систем дозволять формувати прагнення для досягнення цілей організації в напрямку екологоорієнтованого управління.

Безумовно, управління завжди впливає на стан та результати соціально-економічної діяльності систем будь-якого рівня. На сьогоднішній день успішне функціонування малого підприємництва є основною ланкою економіки. Тож визначення еколого-мотиваційних чинників управління соціо-економічною системою на макрорівні передбачає їх застосування при управлінні на глобальному, державному, адміністративно-територіальному, місцевому рівнях та на рівні підприємства.

### ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення еколого-мотиваційних чинників та їх урахування при управлінні соціо-економічними системами на мікрорівні.

## РЕЗУЛЬТАТИ

Концепція екологічно стійкого розвитку пов'язує в одне ціле три підсистеми: соціальну, економічну та екологічну. Ці системи поділяють на такі три основні: соціально-економічні, соціально-екологічні, еколого-економічні [1].

Вважають, що серед систем, створюваних людьми, виокремилась особлива категорія так званих цілеспрямованих систем, до яких належать соціально-економічні [2]. Ефективне управління соціо-економічними системами на будь-якому рівні їх функціонування передбачає дослідження складових систем. Таким чином, постає проблема окреслення змісту поняття соціо-економічної системи.

Суть поняття соціо-економічної системи розкрили у своїх працях такі вчені, як: В. Д. Дербенцев, О. В. Кліменко, Є. В. Лапін, М. М. Моїсєєв, Д. Є. Семенов, О. Д. Шарапов та ін.

На наш погляд, найбільш точно та повно суть категорійно-понятійного апарату соціо-економічної системи розкривається в Українській енциклопедії: соціально-економічна система – складна ймовірнісна динамічна система, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу й споживання матеріальних та інших благ. Соціально-економічні системи належать до класу кібернетичних, тобто керованих систем. Системою називають комплекс взаємозв'язаних елементів разом із відношеннями (зв'язками) між цими елементами та між їхніми атрибутами, які спільно реалізують певні цілі [3].

Визначення еколого-мотиваційних чинників управління підприємством та їх урахування передбачає розкриття сутності поняття соціо-економічної системи мікрорівня. Тож ми надаємо власне визначення поняття «соціо-економічна система мікроекономічного рівня».

**Соціо-економічна система на мікроекономічному рівні** - це сукупність засобів виробництва та предметів праці, які поєднані у трудовому процесі й створюють діалектичну єдність виробничих відносин та матеріальної основи функціонування системи і є передумовою розширеного відтворення усієї системи як у матеріальному, так і в соціальному вимірі. Такою системою є підприємство. Соціо-економічні системи макроекономічного рівня та на рівні регіону мають у своїй структурі також інституційний елемент. А для системи на мікрорівні інституційний елемент є фактором зовнішнього середовища безпосередньої дії. Причому інституційні вимоги підлягають безумовному виконанню соціо-економічними системами на мікрорівні.

На рівнях регіону та держави в рамках соціо-економічних систем реалізуються більші за масштабом, ніж на мікроекономічному рівні, процеси виробництва та відтворення.

Досліджуючи структурно-функціональні елементи систем: суспільство, економіка, природа, ми визначили **соціо-еколого-економічну систему** як єдність предметів та засобів праці, поєднаних у трудовому процесі; відтворювальні процеси системи визначають її еколого-економічний потенціал. Еколого-економічний потенціал визначає є основою для забезпечення відтворювальних процесів в умовах ресурсозбереження та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Соціо-еколого-економічна система мікрорівня відрізняється від соціо-еколого-економічних систем макрорівня перш за все доступністю природних ресурсів, а також структурою, масштабами процесів виробництва та відтворення. Під мікрорівнем ми вбачаємо локальну модель, яка дозволяє спроектувати взаємовідносини елементів систем на більш високому рівні.

Визначення еколого-мотиваційних чинників та їх урахування в процесі управління структурно-функціональними елементами систем:

суспільство, економіка, природа є передумовою формування еколого-орієнтованого управління підприємством, регіоном, країною.

**Еколого-мотиваційні чинники** ми визначаємо як сукупність елементів, умов, суттєвих обставин, що сприяють встановленню цілей вищого керівництва у сфері еколого-орієнтованого управління та спонукають до їх досягнення.

Еколого-мотиваційні чинники управління соціо-економічними системами, їх зміст, передумови формування, функціональні сфери дії та результати реалізації подані у табл. 1.

Таблиця 1 - Зміст і значення еколого-мотиваційних чинників управління соціо-економічними системами

Назва чинника	Зміст	Передумови формування	Функціональні сфери дії	Результати реалізації
1	2	3	4	5
Прибуток	Кумулятивне зростання величин прибутків у короткострокових періодах і досягнення стабільної величини прибутку у довгостроковому періоді	Високий рівень екологічно орієнтованої конкурентоспроможності товарів	Система забезпечення конкурентоспроможності товарів, основними елементами структури якої є інноваційний менеджмент, стратегічний маркетинг, менеджмент якості та екологічний менеджмент	Підприємство матиме здатність до довгострокового розвитку
Стратегічна конкурентоспроможність товару	Товар здатен задовольняти потреби, є мультиатрибутивним потенційно, що означає потенційну здатність задовольняти майбутні потреби. Такий товар має високий рівень екологічності та ресурсоемності (зокрема, матеріалоемності та енергоемності), тобто задовольняє неусвідомлені потреби населення у екологічно безпечному споживанні	Відповідність міжнародним екологічним стандартам системи виробництва та системи управління. Високоєфективне функціонування стратегічного та промислового маркетингу забезпечують можливість утилізації продукції після закінчення строку її корисного використання	Система виробництва, зовнішня логістична система підприємства (матеріально-технічне постачання, просування, розподіл та збут товарів). Важливе значення у структурі системи конкурентоспроможності товару має також система сервісного обслуговування	Високий рівень іміджу. Лояльність державних органів влади. Збільшення величини прибутку в короткостроковому періоді функціонування підприємства, збільшення прибутковості у довгостроковому періоді діяльності
Стратегічна конкурентоспроможність самого підприємства	Здатність підприємства забезпечувати проектування, виробництво та збут екологічно чистих та конкурентоспроможних товарів. Насамперед це стосується власного фінансового та інвестиційного забезпечення, а також системи інноваційної діяльності	Упровадження екологічних інновацій-продуктів та процесів, екологічна стандартизація діяльності, ефективна внутрішня та зовнішня логістика (виробничі процеси, матеріально-технічне постачання, збутова діяльність)	Для забезпечення стратегічної конкурентоспроможності підприємства важливе значення має кожна із функціональних сфер діяльності. Ключовим фактором є досягнення організаційної єдності, яка б виявлялася у синергетичному ефекті. Система забезпечення стратегічної конкурентоспроможності є діалектичною єдністю системи управління життєвим циклом виробу та систем управління функціональними сферами діяльності	Довгостроковий прибуток, якісно нові основи розвитку
Імідж підприємства	Лояльність місцевих органів влади, населення та інших зацікавлених сторін діяльності до підприємства	Високий рівень екологічності та конкурентоспроможності товарів	Система забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Ключовою є комунікаційна складова маркетингу та стратегічний маркетинг	Підвищення лояльності споживачів на основі високого рівня якості та екологічності товару, а також рівня цінової конкурентоспроможності товару

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5
Можливість розширювати ринки збуту внаслідок відповідності діяльності міжнародним стандартам	Упровадження систем екологічного менеджменту та менеджменту якості. Забезпечення взаємозв'язку вищенаведених систем із системою стратегічного менеджменту та менеджменту конкурентоспроможності підприємства	Забезпечення стратегічної реструктуризації діяльності та екологізації виробництва. Важливим також є забезпечення екологізації споживання внаслідок екологізації економіки на макроекономічному рівні	Система управління життєвим циклом виробів, а також система управління стратегічним розвитком підприємства	Підвищення обсягів продажів, збільшення прибутковості діяльності. Діяльність на нових ринках збуту. Міжнародна диверсифікація діяльності
Державне регулювання	Екологічно спрямована діяльність є передумовою державного сприяння, яке набирає форми пільг, субсидій, екологічних кредитів, нових видів оподаткування, принципів амортизаційної політики. Державні пільги та субсидії. Екологічні кредити	Екологічність виробничих процесів та товарів	Виробнича система підприємства, а також системи матеріально-технічного постачання виробництва і збуту продукції	Досягнення цілей екологізації виробництва, збут екологічно чистих товарів, нарощення обсягів їх продажів, підвищення рентабельності діяльності
Статус	Можливість набуття статусу експортоорієнтованого суб'єкта господарювання або стратегічного суб'єкта у системі нової моделі макроекономічного зростання. Набуття статусу стратегічного суб'єкта господарювання	Високий рівень екологічності товарів та екологічно чисте виробництво. Стратегічне значення товарів для економічної системи на макrorівні. Рівень міжнародної конкурентоспроможності товарів та відповідність виробничої системи міжнародним екологічним стандартам	Система виробництва підприємства і його стратегічний потенціал. Ключовими елементами у стратегічному потенціалі є інтелектуальний, інноваційний та конкурентний потенціали	Досягнення стратегічної конкурентоспроможності на зовнішніх ринках збуту
Еколого-інноваційний потенціал	Унаслідок забезпечення довгострокової прибутковості підприємство здатне інвестувати у довгострокові нематеріальні активи	Забезпечення конкурентоспроможності підприємства та еколого-економічної ефективності його діяльності у довгостроковому періоді функціонування	Система управління життєвим циклом виробів, системи інноваційного та екологічного менеджменту на підприємстві. Система збуту екологічно чистих товарів	Забезпечення якісно нових основ розвитку, конкурентоспроможності та ефективності у довгостроковому періоді функціонування підприємства
Міжнародне співробітництво	Упровадження інновацій-продуктів та нових технологій реалізація міжнародних стратегічних проектів	Високий рівень екологічності виробництва, товарів, їх конкурентоспроможності, а також стратегічної фінансової стійкості підприємства	Менеджмент конкурентоспроможності, екологічний та інноваційний менеджмент	Нарощення міжнародних конкурентних переваг у довгостроковому періоді

У процесі досягнення цілей екологоорієнтованого управління підприємства особливу роль відіграє персонал, який здатен підвищити конкурентоспроможність та екологічність товарів та послуг саме на

основі своїх навичок, вмінь, ініціативності та креативності. Тож персонал підприємства як основний елемент системи його функціонування повинен вбачати свою участь у реалізації стратегії розвитку організації, усвідомлюючи залежність від її успіху свого добробуту та особистого прогресу, а отже, він повинен бути до цього мотивованим.

На основі узагальнення визначень мотиваційного персоналу, зокрема у роботі Стахів О.В., та з урахуванням його екологічних елементів ми визначаємо екологоорієнтований мотиваційний кадровий потенціал як існуючі сьогодні та передбачувані можливості персоналу до генерування ідей екологічноспрямованого характеру, створення екологічно чистої продукції, його екологічне виховання, освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики та здатний створювати матеріальні або нематеріальні цінності з характеристиками, які відповідають вимогам ринку.

Створення екологоорієнтованого мотиваційного кадрового потенціалу передбачає врахування вищевизначених еколого-мотиваційних чинників. На рис. 1 ми відобразили процес створення екологоорієнтованого мотивованого кадрового потенціалу з урахуванням екологомотиваційних чинників.

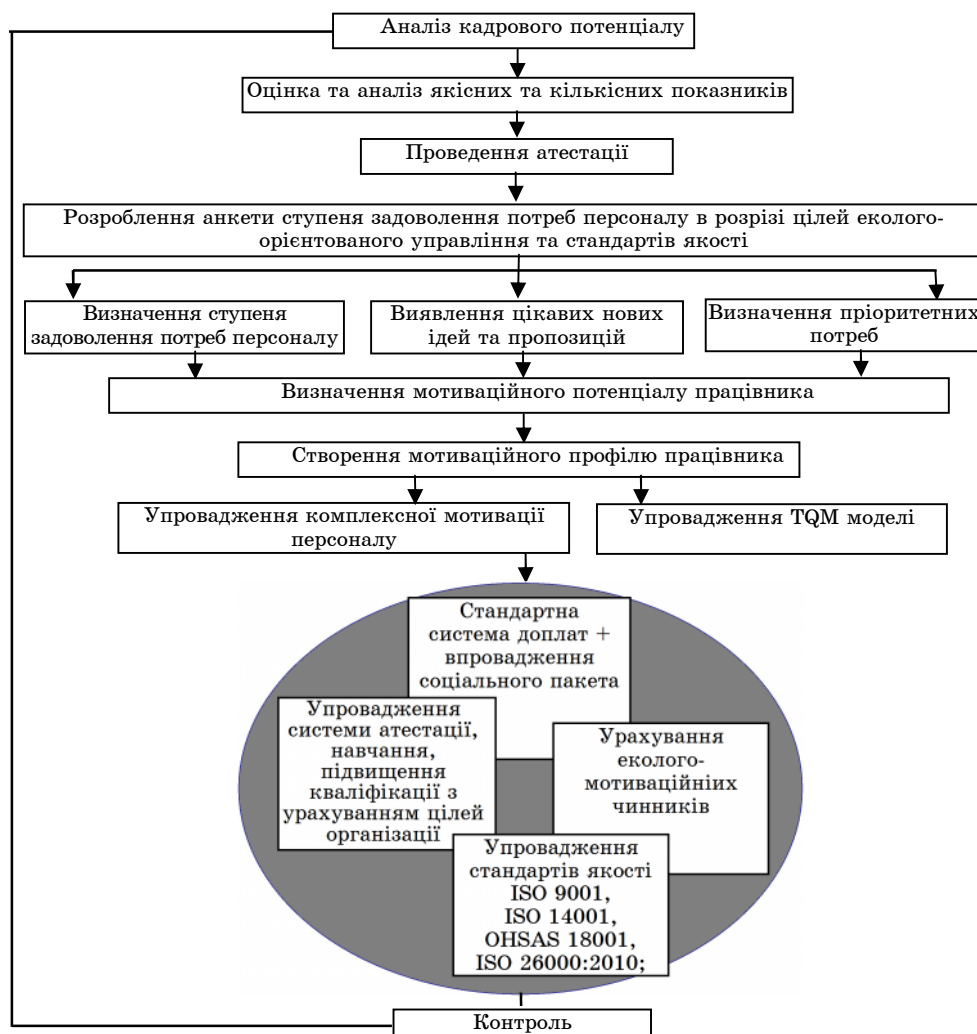


Рисунок 1 - Процес створення еколого-орієнтованого мотиваційного кадрового потенціалу

На перших етапах процесу створення еколого-орієнтованого мотивованого кадрового потенціалу відбуваються підготовчі процеси до визначення пріоритетних потреб персоналу з метою їх задоволення. При цьому цілі працівників та організації повинні збігатися, вони мають усвідомлювати залежність свого добробуту від розвитку організації. В цьому аспекті позитивно відіграє свою роль реалізація вимог сертифікації інтегрованих систем менеджменту. На особливу увагу заслуговує інтеграція таких стандартів: ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 26000:2010;

На основі аналізу вищенаведених стандартів були виявлені пункти, в яких також визначаються мотиваційні чинники екологоорієнтованого управління кадровим потенціалом.

Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності» підкреслює важливість результатів і покращення результативності. ISO 9001 розглядає питання забезпечення задоволення потреб персоналу, зацікавленості персоналу в досягненні цілей організації. OHSAS 18001 «Система менеджменту здоров'я та безпеки» висвітлює питання гармонійного поєднання завдань підприємства з елементами менеджменту в сфері охорони праці й техніки.

Тож комплексна мотивація персоналу, на наш погляд повинна включати як правило, стандартні системи доплат, наявність соціального пакета з переліком пріоритетних пільг для працівника (які визначаються за допомогою мотиваційного профілю працівника) впровадження та дотримання інтегральної системи сертифікації. Адже наявність одного сертифіката не забезпечить наявності мотивованих працівників екологоорієнтованого управління. Також особливу увагу необхідно приділяти системі атестації, навчання, підвищення кваліфікації з урахуванням цілей організації. При цьому врахування визначених нами екологомотиваційних чинників здійснюють крок уперед до реалізації цілей сталого розвитку.

## ВИСНОВКИ

Таким чином, необхідність розвитку соціоекономічних систем на основі формування мотиваційних чинників екологічно орієнтованого управління не викликає сумнівів у сучасних умовах розвитку. Врахування еколого-мотиваційних чинників забезпечить досягнення цілей організації з найменшими навантаженнями на навколишнє середовище. У такому разі організація матиме потенціал самовідтворення на основі формування та розвитку мотиваційного кадрового потенціалу в процесі реалізації цілей екологічно орієнтованого управління.

У результаті проведеного дослідження визначено сутність соціо-економічної та соціо-еколого-економічної систем на мікроекономічному рівні. Систематизовано екологомотиваційні чинники управління соціо-економічними системами, їх зміст, передумови формування, функціональні сфери дії та результати реалізації. Визначено складові процесу створення екологоорієнтованого мотивованого кадрового потенціалу.

## SUMMARY

### ECOLOGICAL-MOTIVATIONAL FACTORS OF MANAGEMENT SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS ON MICRO-LEVEL

*Ju. T. Alibekova,  
Sumy State University, Sumy*

*The question of the definition, development and consideration of ecologically oriented motivational factors has been analyzed in the article. Particular attention is paid to the study of categorical-conceptual apparatus of socio-economic systems of micro-level and the creation of*

*motivational potential of the human resources in the context of the realization of the ecologically oriented management tasks.*

**Key words:** *ekological-motivational factors, ecologically oriented management, socio-economic systems of micro-level, motivational potential of the staff, complex motivation.*

## **СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ**

1. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: монография / под общей ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: ИТД «Университетская книга, 2006. – 973 с.
2. Шарапов О.Д. Экономічна кібернетика / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семьонов: навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2004. - 231 с.
3. Українська енциклопедія. Соціально-економічна система. [Електронний ресурс] –Режим доступу: [http://www.hohlopedia.org.ua/modelyuvannya\\_ekonomiky/page/sotsialno-ekonomichna\\_systema.407/](http://www.hohlopedia.org.ua/modelyuvannya_ekonomiky/page/sotsialno-ekonomichna_systema.407/)
4. Вікіпедія Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Социально-экономическая\\_система](http://ru.wikipedia.org/wiki/Социально-экономическая_система).
5. Екологічна мотивація як чинник екологізації суспільного виробництва [Текст] / О.В. Прокопенко // Економічні проблеми сталого розвитку: тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту, присвяченої Дню науки в Україні та 60-річчю Сумського державного університету, 21-25 квітня 2008 р. - Суми: СумДУ, 2008. - Т.3. - С. 75.
6. Петрушенко М.М. Економічне обґрунтування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством [Текст]: дис... канд. екон. наук / М.М. Петрушенко. - Суми: СумДУ, 2007. - 225 с. - Сумський державний університет.
7. Стахів О.М. Формування мотиваційного потенціалу вітчизняних підприємств у рамках реалізації європейської моделі якості / О.М. Стахів // Економіка та держава. - 2006. - № 4. - С.89-91.

*Надійшла до редакції 12 вересня 2011 р.*